

Особливості підготовки майбутніх фахівців реабілітологів з предмету «Фізична реабілітація в акушерстві та гінекології» згідно вимог модульно-рейтингової системи навчання

Чурилов А. В.***, Мітюков В. О.*, Князева Н. В.***, Писаренко П. М.***,

Кириллов О. М.*, Ярош А. М.*, Юрьєва С. Ю.*

*Горлівський регіональний інститут університету «Україна», кафедра фізичної реабілітації;

**Донецький національний медичний університет ім. М. Горького, кафедра акушерства і гінекології;

***Санаторій «Святі гори» м. Святогірськ

Анотації:

Дана позитивна оцінка вивчення студентами фізичної, фізіотерапевтичної і психологічної підготовки вагітних жінок до пологів з допомогою втручання тестових ситуаційних акушерсько-гінекологічних завдань. Виявлено позитивні аспекти та недоліки і труднощі запровадження нової системи освіти. Розроблені шляхи усунення недоліків з втручанням сучасних комп'ютерних і інноваційних технологій. Запропоновано шляхи подальшого пошуку до покращення вивчення предмету та розробки сучасних нових технологій і інновацій.

Чурилов А. В., Мітюков В. А., Князева Н. В., Писаренко П. Н., Кириллов А. Н., Ярош А. Н., Юрьєва С. Ю. Особенности подготовки будущих специалистов реабилитации при изучении предмета «Акушерство и гинекология», согласно требованиям модульно-рейтинговой системы обучения. Дана положительная оценка изучения студентами физической, физиотерапевтической и психологической подготовки беременных женщин к родам с помощью вмешательства тестовых ситуационных акушерско-гинекологических задач. Выявлены положительные аспекты и недостатки и трудности внедрения новой системы образования. Разработанные пути устранения недостатков с применением современных компьютерных и инновационных технологий. Предложены пути дальнейшего поиска к улучшению изучения предмета и разработки новых технологий и инноваций.

Churilov A. V., Mitjukov V. A., Knyazeva N. V., Pisarenko P. N., Kirillov A. N., Jarosh A. N., Jureva S. Ju. Features of preparation of the future experts-rehabilitators at subject studying «Obstetrics and gynecology», according to requirements of modular-rating system of training. The positive estimation of study by students of physical, physiotherapeutic and psychological preparation of pregnant women to labors with the help of interposition of test situational gynecologic commitments is given. Positive aspects and oversights and difficulties of introduction of a new education system are revealed. Designed roads of removal of oversights with application of the modern computer and innovational technologies. Roads of the further search to improving study of a subject and engineering of new technologies and innovations are offered.

Ключові слова:

фізична реабілітація, акушерство, гінекологія, тести, модулі, завдання, рейтинги, система, інновації, технології.

методи, реабілітація, акушерство, гінекологія, тести, модулі, задачі, рейтинги, системи, інновації, технології, навчання.

methods, rehabilitation, obstetrics, gynecology, tests, modules, problems, ratings, systems, innovations, technologies, training.

Вступ.

Приєднання України до Болонського процесу ставить нові завдання на шляху подальшого розвитку сучасної вищої школи. З цим пов'язані нові освітні пошуки нових технологій в методиці викладання спеціальних клінічних дисциплін, наприклад таких як «Фізична реабілітація в акушерстві та гінекології». Важливе значення це має при підготовці спеціалістів реабілітологів в умовах Горлівського регіонального інституту університету «Україна», де студенти V курсів вивчають предмет «Фізична реабілітація в акушерстві та гінекології». Тому важливішою проблемою кафедри фізична реабілітація є освіта предмету, згідно вимог модульно-рейтингової системи навчання, та підвищення якості знань, як лікарів акушерів-гінекологів, так і підготовки з цього предмету фахівців реабілітологів [8, 9, 10].

Як відомо застосування зараз сучасних методів та засобів фізичної, фізіотерапевтичної та психологічної реабілітації у жінок під час вагітності, пологів і у післяпологовому періоді дуже актуальні. Позитивний вплив засобів фізичної реабілітації на розвиток вагітності, плоду, та здоров'я жінок репродуктивного віку достатньо науково та клініко-фізіологічно обґрунтовано. Сучасне втручання фізичної реабілітації та санаторно-курортного лікування жінок дають позитивні показники особливо у виконанні програм «Репродуктивне здоров'я 2001-2005», та нової програми 2006-2010 років для жінок репродуктивного віку. © Чурилов А.В., Мітюков В.О., Князева Н.В., Писаренко П.М., Кириллов О.М., Ярош А.М., Юрьєва С.Ю., 2009

Санітарно-гігієнічне виховання населення та формування здорового способу життя в сфері репродуктивного здоров'я дасть нові позитивні результати щодо подолання демографічної кризи в нашій державі [8, 9, 10].

Вимоги втручання модульно-рейтингової системи навчання на кафедрі фізичної реабілітації має на меті також більш самостійно навчати студентів V курсу знань-вмінь з предмету «Фізична реабілітація в акушерстві та гінекології», допомагати вагітним жінкам підготуватися до пологів, та профілактики і реабілітація породіль у післяпологовому періоді.

Модульно-рейтингова система передбачає надання студентам максимум самостійної роботи, розвиток творчих здібностей у майбутніх лікарів, та фахівців реабілітологів, посилення індивідуального підходу до втручання в навчальному процесі в університеті [1, 6, 10].

Таким чином, проблеми поліпшення підготовки майбутніх фахівців реабілітологів з фізичної реабілітації у ВНЗі при вивченні предмету акушерства та гінекології досить актуальна. Низький показник оздоровчої фізичної активності жіночого населення затримує підвищення народжуваності, підвищує гінекологічні захворювання, життєздатність фізіологічних систем та функцій організму дівчат, майбутніх матерів. Катастрофічно падає фізична активність й заняття спортом, особливо серед дівчинок та дівчат. Тільки 10% жіночого населення України віком після 16 років охоплені у школах та ВНЗ регулярно спортивною ді-

яльністю. Фізична пасивність жіночого населення репродуктивного віку по даним різних авторів складає 84-86%.

Наведені автором [5, 6, 7] показники здоров'я значно поступаються високорозвинутим Європейським державам.

Низький показник оздоровчої фізичної активності населення стримує підвищення життєздібності систем і функцій жіночого організму та сприяє різним ускладненням розвитку вагітності, нормальному перебігу пологів та відновлювальному періоду.

Здоров'я дівчаток та жінок репродуктивного віку за останні 15 років значно погіршилось. Серед цього контингентна жінки прогресують хронічні ревматичні захворювання серця, неврози, стрес, сколіози, ожиріння, хвороби органів зору. Ситуацію значно погіршує у молодіжному середовищі привабливість до нефізичних видів діяльності (комп'ютерні ігри, телебачення, куріння, спиртні напої(пиво, алкоголь).

Викладання у ВНЗ фізичної реабілітації медико-біологічного блоку, дає майбутнім фахівцям реабілітологам знання клініко-анатомічної та фізіологічної направленості. Підвищує його рівень спеціальних медичних та професійних знань-вмін, сприяє зберіганню високого рівня здоров'я кожній вагітній, породіллі, формуванню рухових навиків, необхідних під час пологів, укріпленню загального фізичного здоров'я, прищеплювання молодому та зрілому віку жінок навиків здорового образу життя [8, 9, 10, 12].

З цією метою наукову робочу програму з вивчення предмету «Фізична реабілітація в акушерстві та гінекології» ми розподілили на три модулі. Додатково до методичних вказівок з предмету «Фізична реабілітація в акушерстві і гінекології», розроблених як на кафедрі фізичної реабілітації, так і на кафедрі акушерства та гінекології Донецького національного медичного університету, ми пропонуємо на практичних заняттях набір тестових ситуаційних завдань при вивченні цієї дисципліни, згідно вимог модульно-рейтингової системи навчання.

Тестові ситуації, в рамках акушерства та гінекології – це модуль реальної ситуації, в рамках якої передбачається досягнення студентом його професійних знань-вмін, навчання як з методів фізичної реабілітації в акушерстві та гінекології, так і рішення студентом медиком даної акушерської чи гінекологічної проблеми.

Ситуаційний тест цих завдань – є цілеспрямований набір тестових завдань, які дозволяють проконтролювати знання-вміння студентом, вирішувати передбачені тестові ситуації в завданні з фізичної реабілітації в акушерстві і гінекології.

Робота виконана за сумісним планом НДР Донецького національного університету ім. М. Горького, Горлівського регіонального інституту університету «України».

Мета, завдання роботи, матеріал і методи.

Мета роботи - Проаналізувати суть модульно-рейтингової системи навчання за допомогою використання модулів, та тестових ситуаційних акушерсько-гінекологічних завдань і перспективних пошуків

сучасних технологічних інновацій в системі підготовки спеціалістів реабілітологів з предмету: «Фізична реабілітація в акушерстві та гінекології».

Результати дослідження.

Наприклад, тестові ситуаційні завдання з акушерства першого модуля відображають клініко-фізіологічне обґрунтування засобів і методів фізичної реабілітації під час фізіологічного розвитку вагітності у I, II, III триместрах вагітності, нормальних пологів та післяпологовому періоді породілль. Зміни діяльності органів і систем в організмі вагітних роділль і породілль. Особливо вплив фізичної і психологічної підготовки вагітної до пологів. Значення для спеціаліста реабілітолога знань з фізіології вагітності, домінанти пологів, біомеханізму пологів та виконання фізичних вправ у кожному триместрі вагітності і пологів [8, 12, 14].

В I та II триместрах вагітності зараз важко собі уявити систему лікувально-реабілітаційних, оздоровчих і психологічних заходів для вагітних без санаторно-курортного лікування і відпочинку. Санаторно-курортне лікування дозволяє об'єднати фізичні, психологічні і лікувальні фактори з благоприємною психологічною обстановкою, зміною для вагітних жінок звичайних стресових подразників. Використання усього арсеналу реабілітаційних заходів має зараз сучасний санаторій: фізіотерапія, ароматерапія, фітотерапія, медикаментозна корекція, великими можливостями застосування лікувальної фізичної культури, тренажерів, аеробіки та фітнесу. В окремих випадках гідротерапії – душ Шарко, циркулярний душ, аквааеробіка, плавання в басейні (м. Слов'янськ, м. Святогірськ, Трускавець, санаторії Закарпаття (Сонячне Закарпаття) та ін.).

Ситуаційні тестові завдання другого модуля складаються з клініко-фізіологічного обґрунтування застосування засобів та методів фізичної реабілітації у III триместрі вагітності при екстрагенітальній патології та патологічному розвитку вагітності, пологів, патологічному післяпологовому періоді. Невідкладна допомога реабілітологів при прееклампсії – еклампсії, кровотечі під час вагітності і пологів. Можливості фахівця-реабітолога у відновленні здоров'я жінок, особливості після патологічних пологів та у післяпологовому періоді [14].

Можливості фахівця-реабітолога у відновлення здоров'я жінок після перенесення оперативних акушерських втручань (кесарів розтин, накладання вихідних акушерських щипців, вакуум-екстрактора) та ін.

Проводити реабілітаційні заходи після гінекологічних захворювань у жінок. Особливості застосування цих засобів фізичної реабілітації жінок в залежності від гінекологічної патології; клімактеричного періоду (пременопаузі, переменопаузі, менопаузі), остеопорозу та інших захворювань.

Тестові ситуаційні завдання третього модуля складаються частіше з методів фізичної, фізіотерапевтичної та психологічної реабілітації які застосовуються в гінекології та гінекологічної онкології (міома матки, кістах та кістомах яєчників, злویкісних пухлинах матки, яєчників та ін., порушеннях менструального ци-

клу, захворювань матки та яєчників).

Тобто, за кожним модулем визначаються різні форми та склад фізичної реабілітації, психологічної, медичної, як самостійних завдань студенту з акушерства та гінекології, які він повинен знати відповідно до технологічної карти і теми практичного заняття виконувати в учбовій кімнаті на кафедрі фізичної реабілітації, як студент V курсу, та студент IV, V, VI курсів кафедри акушерства та гінекології медичного університету в учбовій кімнаті акушерської клініки.

Тестові ситуаційні завдання з методів та засобів фізичної реабілітації в акушерстві і гінекології є додатком до лекції та розроблених нами методичних вказівок до вивчення кожного практичного заняття студентами з предмету.

Тестові ситуаційні завдання можуть виконуватися студентами письмово як домашні завдання при вивченні чергової теми практичних занять, або пропонуються як тестові завдання при заліку по модулям та підведення підсумків за 10-15 хв., згідно технологічної карти в заключній частині практичного заняття.

Таких тестових ситуаційних завдань для практичних занять ми підготували і маємо більше 50, тобто, значно більш ніж студентів у групі і вони мають кілька різних варіантів контрольних питань.

Таким чином, тестові ситуаційні завдання з фізичної реабілітації в акушерстві і гінекології передбачають дати студентам максимум самостійної роботи, розвиток творчих здібностей у майбутніх лікарів та фахівців-реабітологів, посилення індивідуального підходу до втручання в навчальному процесі модульно-рейтингової системи навчання. Все це вимагає від вищої школи такої організації навчального процесу, при якому студент міг би більш самостійно при навчанні в університеті опанувати елементами своєї майбутньої професії, стати значно більш розвинутою як особистість, самодостатньою та конкурентоспроможною в умовах сучасної ринкової економіки.

Доки ще невеликий досвід кафедр фізичної реабілітації та акушерства і гінекології медичного університету з модульно-рейтингової системи навчання свідчить про те, що ця система найбільш відповідає ефективному методу організації керованої як самостійної, так і позааудиторної навчальної роботи студентів.

Таким чином, ми до кожної теми практичного заняття з предмету «Фізична реабілітація в акушерстві і гінекології» понад системи алгоритму і граф логічної структури в методичних розробках пропонуємо набір ситуаційних тестових завдань з акушерства і гінекології при вивченні студентами методів і засобів фізичної реабілітації вагітних, роділля і породілля та гінекологічних хворих. На наш погляд, це безперечно підвищує інтерес студентів до навчання, активізує їх увагу і пізнавальну діяльність майбутнього спеціаліста до вивчаемого предмету. Такі міркування обґрунтовують актуальність підготовки фахівця-реабітолога, його конкурентоспроможність на європейському та світовому ринку праці.

До поточного контролю вирішення завдань модулів з фізичної реабілітації в акушерстві і гінекології нами допускаються всі студенти, до підсумкового -

студенти, які виконали ситуаційні завдання модулів з фізичної реабілітації в акушерстві та гінекології у повному обсязі (домашні завдання, завдання практичних занять, знайомство з граф логічною структурою, алгоритмами, відпрацювали теми пропущених практичних занять і лекцій).

По завершенні поточного контролю за виконання практичних занять, тестових ситуаційних завдань з акушерства і гінекології студенту виставляється модульна оцінка за бальною системою:

«відмінно», «добре», «задовільно».

Знання студентів при рішенні тестових ситуаційних завдань за бальною системою згідно модульно-рейтингової системи навчання оцінюються в такому розподілі:

80 - 100 балів - «відмінно»;

60 - 79 балів - «добре»;

40 - 59 балів - «задовільно»;

30 - 39 балів - «незадовільно».

Аналізуючи результати проведення нами роботи, та теоретичних і практичних знань та навичок, ми бачимо як ситуаційні тестові завдання з фізичної реабілітації змушують студентів самостійно уважно готуватися до кожного практичного заняття в клініці чи в учбовій кімнаті інституту. З усією відповідальністю постійно бути як на практичних заняттях у навчальній кімнаті, так і на заняттях у пологовому відділенні клініки акушерства і гінекології при пологах, курації вагітних у індивідуальному пологовому залі, присутності студентів на операціях при виконанні лікарями акушерами-гінекологами планових та ургентних оперативних втручань (кесарів розтин, акушерські вихідні щипці) та різноманітних гінекологічних операціях. Тому ми бачимо, що значно покращилась підготовка та відповідальність студентів IV, V, VI курсів медичного університету та V курсу нашого регіонального інституту університету «Україна», до виконання самостійної роботи, конспектування лекції доцентів та професорів з методів фізичної реабілітації в акушерстві та гінекології. Особливо до виконання своєї випускної наукової дипломної роботи, вміння правильно самостійно розповідати і відповідати на питання, вирішувати тестові ситуаційні завдання з акушерства і гінекології і застосування при цьому фізичних методів реабілітації вагітних, роділля, породілля ті гінекологічних хворих.

Дуже важливо розвивитися особливості проведення практичних занять з студентами V курсу при вивченні методів фізичної реабілітації в акушерстві та гінекології. Практичні заняття нами проводяться на базі пологового будинку Миської клінічної лікарні № 2 м. Горлівка з дозволу головного лікаря Рубанова В. А.

Студенти V курсу одягнені у медичні халати, шапочки, у змінному взутті, з дозволу завідуючої акушерським відділенням, під керівництвом викладача інституту, доцента кандидата медичних наук, акушера-гінеколога на перших практичних заняттях проводять загальний обхід. У перший день практичних занять студенти знайомляться з пологовим відділенням, індивідуальних пологових залів (ix б), обладнаними сучасною апаратурою, палатами патології вагітності,

післяпологовими палатами, акушерській операційній, де проводяться тільки акушерські операції (кесарів розтин та ін.). У випадках присутності роділля у пологовому залі знайомляться з анамнезом, проводять обстеження вагітних.

При проведенні пологів у I періоді виміряють розміри тазу, визначають положення плода, вид предліжання, прослуховують серцебиття плода, оцінюють розміри таза, окружність живота, слідкують за переїмами. Знайомляться з планом ведення цих пологів.

У II періоді пологів – присутні на пологах, знайомляться з потужною діяльністю роділля, вислуховують серцебиття плода. Спостерігають за врізуванням та прорізуванням головки плода, профілактикою гіпоксії плода, захистом проміжності, проводиме акушеркою, народженням плода. Спостерігають за первинною обробкою новонародженого, проводиме неонатологом, оцінюють стан за шкалою Апгар, спостерігають за проведенням профілактики гонореї (у хлопчиків та дівчат).

У палаті де знаходяться вагітні з екстрагенітальною патологією, проводять по показанням комплекси фізичних вправ, відповідно до патології та терміну вагітності. Освоюють методи обстеження вагітних (пульс, температура тіла, АТ, вислуховують серцебиття плода акушерським стетоскопом). Дослідження проводять під щільним контролем та наглядом за роботою студентів викладача, який контролює та консультує студентів.

У післяпологовому відділенні, де знаходяться породіллі, під час курації студенти проводять комплекси фізичних вправ, сприятливі відновленню здоров'я жінок після пологів, також під контролем та наглядом викладача.

У випадках проведення планової чи ургентної операції кесарева розтина, студенти запрошуються до акушерської операційної, де вони знайомляться з проведенням лікарями акушерами-гінекологами операції кесарева розтину. Спостерігають послідовність етапів проведення операції (обробка живота, розріз черевної стінки, зупинка кровотечі (гемостазом), розрізом матки у нижньому сегменті та витяг плода), відділення плода від матері шляхом перетину пуповини, реанімацією новонародженого неонатологом у випадках асфіксії, гіпоксії, спостерігають за перев'язкою та обробкою пуповини.

Відповідно до технологічної карти практичного заняття у відведений час проводять курацію вагітних, роділля, породілль, гінекологічних хворих.

У спеціально обладнаній фантомом, лялькою, наглядними таблицями учбовій кімнаті студенти знайомляться з наглядним посібником, за допомогою фантома та ляльки з моментами біомеханізму пологів при переднім виді потиличного передліжання плода, наданням акушерських посібні й плоду та новонародженому.

У заключній частині практичного заняття викладач проводить опитування студентів за темою практичного заняття, студенти під його керівництвом відповідають на тестові ситуаційні акушерські задачі, визначають план ведення пологів та надання сучасних методів фізичної реабілітації.

На кінці заняття у продовж 10-15 хв., викладач підведе результати проведення заняття та оцінює знання студента, виставляє оцінку у журнал практичних занять.

Основні розділи методичних рекомендацій по проведенню практичних занять з студентами V курсів узяті з опиту підготовки методичних посібні й по проведенню практичних занять у акушерсько-гінекологічних клініках № 1, 2 Донецького національного медичного університету ім. М. Горького, котрий у цьому році відзначає своє 80 річчя з дня заснування. Авторами статті методичні рекомендації доповнені сучасними методами та засобами фізичної і фізіотерапевтичної реабілітації вагітних, роділля, породілль, гінекологічних хворих.

Таким чином предмет «Фізична реабілітація в акушерстві та гінекології» на V курсі проходить п'ятирічний шлях становлення. Вона ще молода і проходить свій організаційний шлях та як показує наш опит дуже потрібна вагітним жінкам та гінекологічним хворим.

Однак у теперішній час життя потребує модернізації систем підготовки у вищих школах фахівців лікарів так фахівців з фізичної реабілітації та фізичної культури і спорту, котрі відображали загальнонаціональні інтереси у сфері вищого навчання з урахуванням сучасних потреб європейського розвитку держави [10, 13].

Перед нами постають сучасні та невідкладні задачі по упровадженню європейських норм та стандартів навчання у вищих навчальних закладах України [2, 3, 7].

Як відомо основні напрямлення інновацій у навчанні пов'язані сьогодні з попитом на сучасні технологічні інновації, розробка, упровадження, використання яких націлено на удосконалювання навчального процесу у контексті підвищення його якості.

Технологічні інновації по даним окремих розробників сьогодні повинні бути направлені на розробку та впровадження в учбовий процес нових сучасних засобів та технологій навчання у вищій школі [4, 13].

Пріоритетним напрямленням та удосконаленням навчання у вищій школі, досить остається сучасна інформатизація, розробка технологічних інновацій у вищих навчальних закладах, у тому числі і на кафедрах фізичної реабілітації. Вони зорієнтовані перед усе на створення нових інформаційних технологій навчання, що базуються на повсюдному використанні обчислювальної техніки, яка володіє колосальними можливостями, впровадження її у навчальний процес.

Таким чином, задачі розробки технологічних інновацій та їх подальше упровадження на кафедрах у навчальний процес можливо тільки за допомогою комп'ютерних систем у процесі підготовки фахівців реабілітологів та потребують подальшого усестороннього вивчення та упровадження.

Проведені сучасні дослідження окремих авторів у цьому напрямку підтверджують необхідність більш інтенсивного використання комп'ютерних навчальних посібників та упровадження їх у процес підготовки фахівців реабілітологів, особливо при сумісних

клінічних дисциплінах. Розробка нових оптимальних методик побудови практичних занять підвищить ефективність навчального процесу та буде сприяти розвитку когнітивних якостей у студентів. [3, 4, 5]. Перечислені нові розробки обумовлюють можливість упровадження сучасних інноваційних напрямків у області фізичної культури та спорту і більш успішній підготовці фахівців реабілітологів. Комбінована методика навчання передбачає роботу з комп'ютерним навчальним посібником тестуванням та виконанням більш складних практичних та теоретичних задач у підготовці майбутніх фахівців реабілітологів.

Висновки.

Оцінювання у студентів реабілітологів знань при рішенні тестових ситуаційних завдань з фізичної реабілітації в акушерстві та гінекології, більш підходить підсумковий (творчий, професійний) критерій оцінювання знань-вмінь при вивченні студентами реабілітологами предмету «Фізична реабілітація в акушерстві та гінекології».

Вміння студентів визначити механізм дії засобів, форм і методів фізичної реабілітації, дати пояснення застосування основ клініко-фізіологічного обґрунтування методів фізичної реабілітації та їх вплив на організм вагітної у I, II, III триместрах, роділля, породілля а також гінекологічних хворих.

Використання сучасних технологій навчання студентів базується на повсюдному використанні обчислювальної техніки та сучасних комп'ютерних технологій та інновацій, значно підвищують можливості та якість навчання фахівців реабілітологів при освоєнні предмету «Методи фізичної реабілітації в акушерстві та гінекології» підвищують ефективність навчального процесу та розвиток когнітивних якостей у студентів.

У подальших дослідженнях передбачається залучення у навчальний процес кафедри фізичної реабілітації та кафедри акушерства та гінекології медичного університету спеціальних комп'ютерних програм та сучасної обчислювальної техніки та комп'ютерних технологій і інновацій при вивченні студентами предмету фізична реабілітація в акушерстві та гінекології.

Література.

1. Болонський процес: Документи/ укладачі З. І. Тимошенко, А. М. Греков, Ю. І. Гапон, Ю. І. Памха. – К. – 2004. – 168 с.
2. Алехина Е. О. Педагогический контроль знаний студентов вузов физической культуры с использованием тестовых технологий: автореферат дис. канд. пед. наук / Е. О. Алехина. – Санкт-Петербург. – 2006. – 23 с.
3. Богданов В. М. Информационные технологии обучения в преподавании физической культуры / В. М. Богданов, В. С. Пономарев, А. В. Соловов. // Теория и практика физической культуры. – 2001. - № 4. - С. – 55-59.
4. Волков В. Ю. Компьютерные технологии в физической культуре, оздоровительной деятельности и образовательном процессе / В. Ю. Волков // Теория и практика физической культуры. - 2001. - № 4. - С. – 60-63.
5. Глікін М. Підготовка спеціалістів вищої кваліфікації – фундамент розвитку України / М. Глікін. – Вища школа. – 2006. – № 3. – С. – 26-32.
6. Демінська Л. О. Модульно-рейтингова система оцінки знань майбутніх фахівців з оздоровчої фізичної культури / Л. О. Демінська. // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. - Харків. – 2007. - № 5. - С. – 62-65.
7. Кириллов А. Н. Личностно-ориентированное обучение в адаптивной реабилитации студентов / А. Н. Кириллов. // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. - Харків. – 2007. - № 5. - С. – 213-216.
8. Митюков В. А. Клинико-физиологические обоснования применения методов физической реабилитации при варикозном расширении вен у беременных / В. А. Митюков, Н. И. Томашевский, М.А. Шемякова, А.В. Симарова. // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. Харків. – 2007. - № 11. - С. – 249-253.
9. Мухин В. М. Фізична реабілітація / В. М. Мухин. – К.: Олімпійська література. – 2005. – С. – 441-460.
10. Національні громадські слухання з питань виконання національної програми «Репродуктивне здоров'я 2001-2005» 25 березня. – 2005р. – USAID/Україна. – С. – 7-8, 27-30.
11. Пархотик И.И. Физическая реабилитация больных с преходящим нарушением мозгового кровообращения / И.И. Пархотик. // Фізична реабілітація як напрямок підготовки спеціалістів. – К. – 2003. – С. 52-53.
12. Рухові режими і комплекси ЛФК для вагітних жінок. Методичні рекомендації/ Владимиров О. А., Тофан Н. І., Кліменко С.К. – К. – ШАГ України. – 2004. – 32 с.
13. Скарняр О. Модернізація форм і методів навчання студентів у контексті кредитно-модульної системи / О. Скарняр. // Вища школа. – 2006. – № 3. – С. – 80-85.
14. Чурилов А. В. Особистості розвитку порушень психосоматичного стану здоров'я вагітних жінок, фізична та психологічна підготовка їх до пологів / А. В. Чурилов, В.О. Митюков, А.В. Симарова, П. М. Писаренко, О.В. Яковенко. // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. Харків. – 2007. - № 6. - С. – 213-220.

Надійшла до редакції 24.10.2009р.

Чурилов Андрей Викторович
Митюков Виталий Алексеевич
Князева Наталья Владимировна
Писаренко Петр Николаевич
Кириллов Александр Николаевич
Ярош Артем Николаевич
Юрьева Светлана Юрьевна
ukraine@ghost.dn.ua